

Week 11 – Bokkinghangen

Met de stadsuitbreiding van 1613 veranderde er een hele hoop in Amsterdam. Vanaf dat moment nam het stadsbestuur de inrichting van de stedelijke ruimte stevig in handen en bepaalde wie waar mocht wonen en werken. Brandgevaarlijke, lawaaiige, verontreinigende of stank verspreidende ambachten werden gedwongen naar speciaal daarvoor aangewezen gebieden aan de uiterste rand van de nieuwe stad te verhuizen, ver weg van de woonwijken. De houttuinen kregen in de nieuwe uitbreiding een plaats toegewezen, de Nieuwe Houttuinen, net als de zoutzieders, de teerkokers

en taanders. Zij werden naar de nieuwe uitbreiding gedirigeerd, tussen Zoutkeetsgracht en de stadswal.

Vreemde eend in de bijt werd hier de visroker, die een groot aandeel had in de productie van volksvoedsel in vroeger eeuwen. De goedkoopste vissoort, de haring, werd op diverse manieren houdbaar gemaakt, zodat die ook buiten het visseizoen gegeten kon worden. Gezouten haring kent iedereen, de gerookte variant ‘bokking’ was veel langer houdbaar en daarom volksvoedsel bij uitstek. Even voor het compleet maken van het lijstje, de panharing was ook bereid om lang eetbaar te blijven. Daarbij werd de haring eerst gebakken en dan in azijn ingelegd.

Visrokerijen veroorzaakten grote overlast voor hun omgeving. De vis werd in lange rijen op dunne stokken gespietst en boven een rokerig vuurtje gehangen. De schuurtjes waarin dit gebeurde heetten ‘hangen’ en die verspreidden rook en stank. In 1591 waren al maatregelen afgekondigd om overlast tegen te gaan. Daarom werden ook

In diverse omschrijvingen van bokkinghangen is sprake van ‘te drogen hangen’ van haring. Iedereen die wel eens een bokking op zijn bord kreeg weet dat dit onzin is. Een bescheiden mate van uitdrogen boven het vuur is een – niet eens zo welkom – bijverschijnsel. Een goede bokking is sappig, net als gerookte makreel of paling.

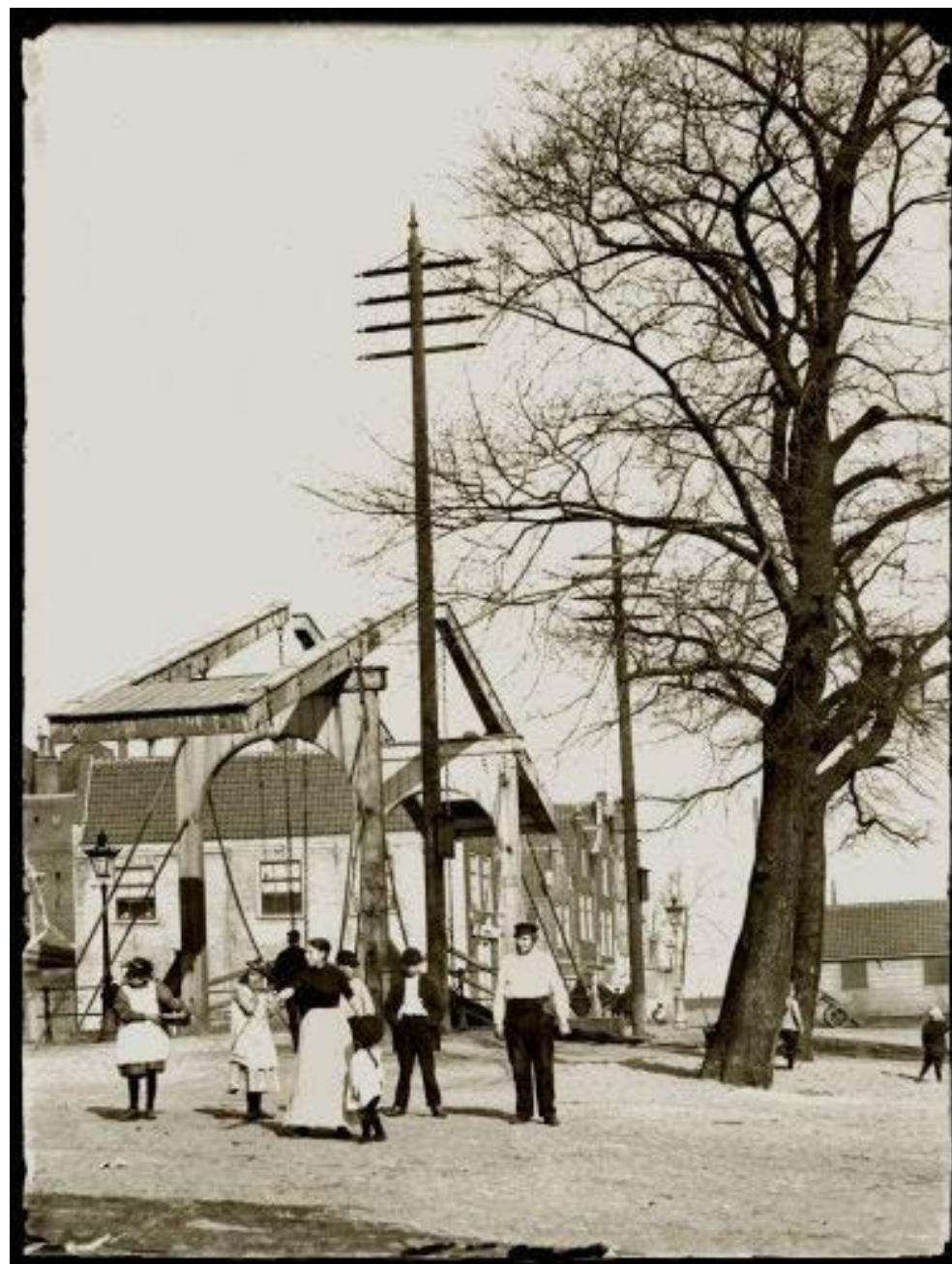
die naar de stadswal verbannen, op het laatste eindje daarvan aan de voet van bolwerk Blauwhoofd, dat aanvankelijk Leeuwenburgh heette en tegenwoordig Barentszplein. De verhuizingen kwamen medio zeventiende eeuw pas op gang. Op de kaart van Balthasar Florisz van 1625 zijn wel al de zoutketen te vinden, maar nog niet de bokkinghangen.

Vorige: De quizfoto van week 11 betrof de Bokkinghangen. De foto werd in 1862 gemaakt door Jacob Olie, die vlakbij op de Zandhoek woonde

Links± Waar de zoutzieders turf als brandstof gebruikten was dat voor de visrokers eikenhout. Een der laatste visrokers aan de Bokkinghangen was Hendrik Outmans, die hier hout hakt.

Rechts: De Petemayenbrug met daar achter de Bokkinghangen, gezien vanaf de Zandhoek.

Jacob Olie

We weten relatief goed hoe de Bokkinghangen en haar omgeving er uitzagen door een fotografie-pionier die vlakbij op de Zandhoek woonde: Jacob Olie Jbz. De Zandhoek is de IJ-oever aan de kopse kant van het Realeneiland en door de Petemayenbrug verbonden met de Bokkinghangen en bolwerk Blauwhoofd. Olie bediende zich van het natte collodiumprocédé dat de actieradius van de fo-

tograaf ernstig beperkte. Het latente beeld moest zo snel mogelijk ontwikkeld worden, anders vervaagde het. De collodiumdruk was in 1851 uitgevonden door de Engelsman Frederic Scott Archer en in 1860 door Olie omarmd. Hij bouwde zelf de benodigde camera. Er waren fotografen die wel er op uit trokken om te fotograferen maar die sjuwden dan een lichtdichte tent met zich mee om de beelden te ontwikkelen. Dat ging Olie blijkbaar te ver. Hij maakte wel eens

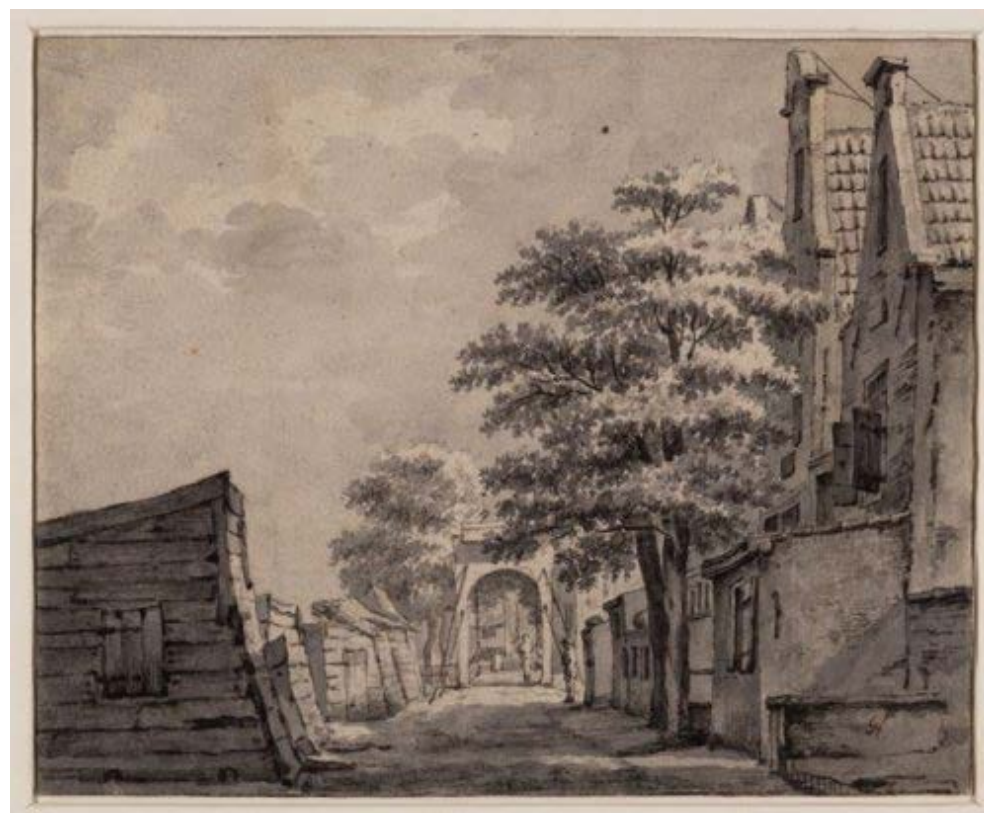
Boven: Dit zelfportret van Jacob Olie uit 1890 laat zien dat hij in de loop der tijd het collodium-principe liet varen en op het modernere gelatine-zilverbro-

Rechts: Ook tekenaars legden de Bokkinghangen vast, zoals hier Gerrit Lamberts in 1810.

een uitstapje buiten de Zandhoek, maar richtte dan een doka in bij vrienden of kennissen.

Wij mogen blij zijn dat we zoveel beeld hebben van een 'uithoek' van de stad, wat de Westelijke Elanden toch waren. We weten daarom veel over de dagelijks leven in dat werkzame deel van de stad. Olie maakte er ook een gewoonte van familieleden of belangrijke ondernemers uit de buurt te fotograferen. Op tientallen foto's zijn bijvoorbeeld zijn 'jongens' te herkennen.

Lees meer over fotografen en hun technieken in ['De belangrijkste topografische fotografen in Amsterdam'](#).

Blauw hoofd en De Bok

Het uiterste bolwerk van de stadsomwalling van 1613 lag er niet toevallig. Om de Nieuwe Waal en de Westelijke Eilanden te be-

schermen tegen aanvallen vanaf het IJ kwam het eerste bolwerk op het schiereilandje in het IJ te liggen, de Hoogenoord. Terwijl de vestigwerken van de Derde Uitleg tot na 1672 uit aarden wallen bestonden werd het bolwerk Leeuwenburgh bekleed met Arduiner natuursteen. Daar dankte het bolwerk de later gebruikelijke naam Blauw hoofd aan. Dat het schiereilandje de druk van de ophoging voor het bolwerk niet zonder problemen kon dragen bleek in 1685, toen het bolwerk van zijn fundamenteen schoof en totaal opnieuw opgebouwd moest worden.

Op het bolwerk kwam, net als bij de meeste andere, een korenmolen te staan. Dat was aanvankelijk een standerdmolen, waarschijnlijk

Boven: Korenmolen De Bok op bolwerk Blauw hoofd. A. H. Klinkhamer maakte deze aquarel in 1846. Rechts is de Westerdoksdijk al zichtbaar.

Links: Deze foto maakte Olie van de molen. Een familielid van hem was molenaar op deze molen.

een bestaande en naar het bolwerk verhuisde molen. In 1718 werd de standerdmolen vervangen door een bovenkruierende stellingmolen, dezelfde als op de foto's van Olie voorkomt. De korenmolen bediende een aantal koek- en beschuitbakkers in de stad. In 1798 schakelde de molenaar om op de roggemaalderij voor de broodbakkers. In 1877 kreeg de molenaar aanzegging dat het bolwerk geslecht ging worden en de molen dus diende te verdwijnen. Hij kreeg van het stadsbestuur de tijd tot 1880 maar zoveel tijd was niet nodig. Op 4 januari 1879 brandde de molen zover af dat reparatie geen zin meer had en hij helemaal afgebroken werd.

Boven: Zoals we al vaak gezien hebben werd Herman Missët naar de Bokkinghangen gestuurd om voor de sloop de situatie vast te leggen voor het nageslacht.

Rechts: De Meel- en Broodfabriek Holland nam de ruimte van de huisjes aan de Bokkinghangen in beslag om een laad- en loswal te hebben.

Einde van de visrokerijen

Van alle plaatsen waar de bokkinghangen een nieuwe plek zouden krijgen lag die aan het bolwerk Blauw hoofd voor de hand. De Westelijke Eilanden zouden in de ogen van het stadsbestuur ook plaats moeten gaan bieden aan de visserijhaven en de daarmee samenhangende werkplaatsen. Van de Haringpakkerij wisten ze nog wel de zoutzieders te verdrijven, maar de aanlegplaatsen en visverwerking hebben ze nooit van de Haringpakkerij weten te verdrijven. Een belangrijke dependance van de vismarkt op de Dam werd gevestigd aan het Singel, bij de Droogbak. Ook de schaaldievrissers kregen hier een eigen steiger. De visrokers kregen hun haring over water

aangevoerd en daarom vinden we in hun directe omgeving een eigen steiger in het IJ.

Niet lang na de fotoserie van Olie kwam de Bokkinghangen in het gedrang. In 1882 begon de Vereniging tot het bouwen van Arbeiderswoningen met de bouw van volkswoningen op de plaats van de geslechte vestingwerken. Op de plek van de zoutketen kwam grote industrie, zoals de Meel- en Broodfabriek Holland. Als we de datering van de tekening van Missët als leidraad nemen zal de afbraak van de huisjes in of vlak na 1904 plaatsgevonden hebben. Voor de huisjes kwam voorlopig niets in de plaats. De Holland nam de oever in beslag voor in- en uitladen van grondstoffen. Over de Bokkinghangen, die als rijweg gehandhaafd bleef, liep een grote zuigleiding naar de wallekant.

Vandaag is dit een woonomgeving geworden. Na de sloop van de meelfabriek verrezen hier appartementengebouwen, ook in de Bokkinghangen. Goed idee om de straatnaam te handhaven. Dat zal menig nieuwe bewoner aanzetten om de geschiedenis van de plek eens te onderzoeken.

Bijdragen kwamen deze week binnen van Anneke Huijser, Maaïke de Graaf en Bram Huyser.

Boven: Nieuwbouwappartementen aan Zoutkeetsgracht en Bokkinghangen. Prominent in beeld de geheel gerestaureerde Petemayenbrug.

Links: De Meel- en Broodfabriek, op deze foto van 1941 al Holland Meel geheten, nam de hele wal voor de Bokkinghangen in beslag.